

Múzsák a Teátrum téren

200 éve nyílt meg a pesti Német Színház

J. Muehling: A pesti Német Színház főhomlokzata

II. József közigazgatási reformjainak következményeként az ország központja Pozsonyból egyre inkább Budára került vissza. A kormány-székhelyé lett városban 1787-től a karmelita kolostor egykori templomában alakították ki a ma is álló Várszínházat, amelyet a Habsburg udvar és a kormányservek képviselőinek, valamint a tisztviselői karnak szántak. Pesten az egymás mellett élő nemzetiségek szintén megkezdték a maguk művelődési intézményeinek megteremtését. Manapság kevéssé köztudott, hogy akkoriban a német ajkú többség után másodikként a szerbek következtek és lélekszámában csak a harmadik helyet foglalták el a magyarok Pesten. A városban élő német polgárok előtt már a XVIII. század utolsó harmadától rendszeresen felléptek a germán nyelvterületről érkező hivatásos színtársulatok. Alkalmanként változó játszóhelyeiket 1774-től a középkori városfal bástyájában berendezett, ötszáz néző befogadására alkalmas Rondella színpada váltotta fel.

A Rondella játéktere mellett ideiglenesen más épületek is helyet adtak a színi szórakoztatásnak. Ilyen volt például a Tuschl-féle nyári színház, a népnyelvben „krajcáros komédiaként” is emlegetett Sommer Theater, amely 1794-1804 között a leendő nagy színház helyén működött. Mivel a népesség lendületesen növekedett, Pest vezetése elhatározta, hogy az ország fővárosában méltó épületet emelnek a német színművészetnek. 1806-ban a kancellária a tervezéssel Johann Aman udvari alépítész bízta meg, akivel József nádor kezdett tárgyalásokat. Helyszíni szemlélükön úgy döntöttek, hogy a színház homlokzata a mai Vörösmarty tér felé nézzen, amelyet akkoriban is elegáns kávéházak és üzletek szegélyeztek. Aman példaképe a milánói Scala lett: a bejárat az ovális előcsarnokba nyílt, kétoldalt a kétkarú lépcsőházakkal, 3500 főt is befogadó hatalmas, félkör alakú nézőtérrel, többemeletes páholysorokkal és a színpaddal. I. Ferenc császár 1807-ben hagyta jóvá a terveket, s a kivitelezéssel Pollack Mihály pesti építőmestert bízta meg.

meg. A Königliche Städtische Theater (vagyis a királyi városi színház) 1812 elejére készült el. A klasszicista, antik görög-római portikuszos főhomlokzatot Franz Vogl és Fritz Berringer allegorikus szobrai díszítették, a Hungária diadalát ábrázoló előfüggöny Joseph Abel terve alapján készült. A pesti Német Színház akkoriban Közép-Európa legnagyobb ilyen jellegű épületének számított, amely lekörözte a bécsi „konkurencia”, a Burgtheater és a Theater in der Josephstadt befogadóképességét is.

Az ünnepélyes megnyitót 1812. február 9-én tartották August von Kotzebue, az Európa-szerte népszerű, rendkívül termékeny német drámaíró István királyról szóló darabjával, amelyhez Ludwig van Beethoven írta a kísérőzenét.

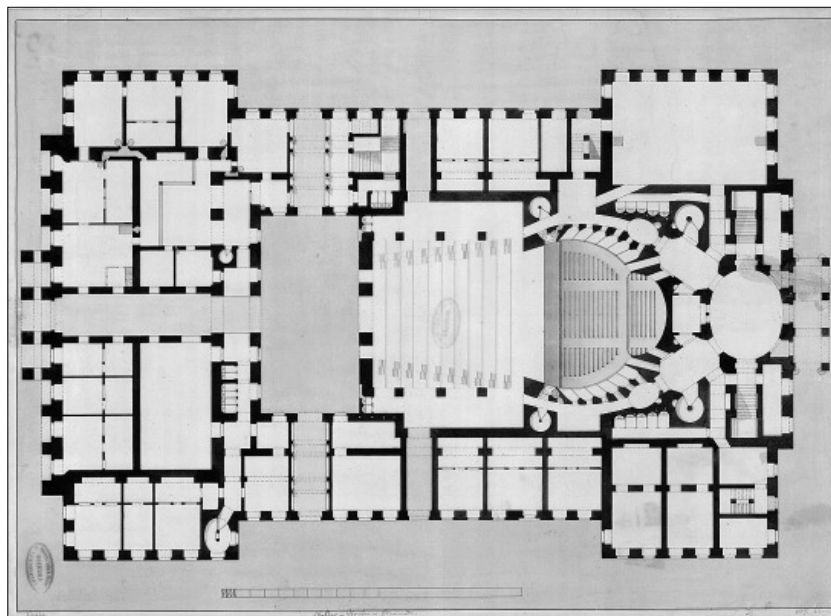
Ami kezdetben előnynek tűnt, az később hátránynak bizonyult. Az egymást követő bérlő-igazgatók ugyanis egyre nehezebben tudták esténként megtölteni és huzamosan fenntartani a hatalmas épületet. A pesti polgárságot is az Európa német kultúrkörébe tartozó, más térségekben bevált színi kínálattal szórakoztatták. Elsősorban a zenés művek arattak sikert – az operától a népszínművekig –, de ezek vígjátékokkal és paródiákkal váltakoztak. Időnként persze bemutatták az európai irodalom egy-egy komolyabb klasszikusának művét és magyar tárgyú történeti darabokat is. A színiigazgatók birodalmi német vagy osztrák művészeket szerződtettek társulataikba és rendszeresen hívtak vendégszereplőket a közeli Bécsből. Magyarországi születésű művészeket is felléptettek – például *Déryné Széppataki* (Schönbach) Rózát, a karmesterek közül pedig *Erkel* Ferencet –, hogy a nézők számát ezzel is növeljék.

A pesti Német Színház utókorra maradt dokumentumai ízelítőt adnak arról, hogy kik, mit és hogyan játszottak akkoriban. Nyomon követhető általuk az is, hogy miként változott meg a közízlés: a korábbi francia főnemesi hagyományokból átörökölt késői barokk látványelemektől hogyan jutottak el a polgárság német és osztrák biedermeier szórakoztatásán át a korai romantikus elvárások megjelenéséig, majd a nemzeti tematika előretöréséig. A teátrum Pest társadalmi életének középpontjává vált, műsorrendjével és játékmódorával előbb követendő, utóbb meghaladó példává lett a bármilyen nyelven játszó más hazai társulatok számára.

A színház az 1838. évi nagy árvízben megsérült ugyan, de sikerült

helyreállítani, 1847. február 2-án azonban porig égett, csak a teherhordó falai maradtak meg. Mint a korabeli lapok találgatták, feltehetőleg az előző esti előadás tűzijátékának egyik „eltévedt röpentyűje” okozta a bajt, egyesek az új fűtésrendszer hibáját rótták fel, mások szándékos gyújtogatást sejtettek a háttérben. A Szépítő Bizottmány még abban a hónapban nemzetközi tervpályázatot írt ki az újjáépítésre, amelyre tucatnyian jelentkeztek. A nyertes Carl Roesner bécsi építész, második helyezett a pesti *Hüppmann* Ferenc, harmadik pedig a hamburgi G. *Louis* lett. Ennek ellenére, 1847 októberében *Hild* Józsefet bízták meg a tervezéssel, 1848/49 forradalma és szabadságharca azonban keresztülhúzta a számításokat. Az újjáépítés ügyét *Ybl* Miklós is többször felvetette, de mindhiába. Az üszkös romokat végül is lebontották, a német színház helyén 1873-ban *Haas* Fülöp bérpalotája épült meg, földszintjén egy előke-lő szőnyegáruházzal.

A Budapesti Történeti Múzeum Metszettárában szeptember 2-áig látogatható kiállítás anyagának nagy részét a szomszédos Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tára gyűjteményéből válogatták, néhány szép akvarellt a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának kéziratára, a többi műtárgyat pedig a BTM Kiscelli Múzeuma és a Fővárosi Képtár kölcsönözte. Az évfordulós emléktárlat Németország külképviseletének támogatásával abból az alkalomból valósult meg, hogy húsz esztendeje írták alá a Német Szövetségi Köztársaság és a Magyar Köztársaság európai partnerségről, baráti együttműködésről szóló szerződését.

Johann Aman: A pesti Német Színház alaprajza (1807)

Látogasson el honlapunkra: www.nemzetisegek.hu